

Tuto nauku *ryzosti a čistoty* umělecké, — sám základ umělecké kultury a každého umění distingovaného, nevypočteného na efekt — obnovuje nám a zdůrazňuje nám svým způsobem impresionism: proto si ho tolik vážíme. Tu jest cosi, s čím se musíme za každou cenu vypořádat, co musíme promyslet a strávit dnes v Čechách — jinak nedostaneme se z umělecké polovzdělanosti a budeme stále obětí domácích i cizích šarlatánů.

Trapným dojmem působí několik feuilletonů,

jež v poslední době přinesl *Den* od pí Vikové-Kunětické. Nezmiňovali bychom se o nich, kdyby nebyly příznačně české v žalném smyslu slova. Feuilletony ty, psané s jasností vlastní prorokům pověrnosti a s frazeologií, doslouživší snad již i v úvodních Nár. listů, jsou typické projevy českého uměleckého obskurantství. Český literární výrobce mívá občas náhnetky zlého svědomí, chvíle, kdy mu bývá úzko o zdar krámku a odbyt zboží, a již jsou tu pokrytecké výkřiky: drahá vlasti . . . toneš v nebezpečí, ohrožují tě „cizí jména“ . . . ztratili jsme svoji českou hrdost (chceme se totiž něčemu pořádnému a slušnému učít!) . . . a mezi řádky prosba, aby se uzavřel cizí přívoz a celním protekcionářstvím chránily domácí výrobky. Jest to jen nová varianta toho vznešeného vlastenectví, jež jsme kdysi ve V. směrech nazvali kupeckým. Pí Kunětická chce křičet, jak se vyjadřuje, vlastní bolest a radí i všem ostatním, aby také jen bez ostychu spustili. Byl by to pak koncert, před nímž by si musil zacpat kdekdo slušnější obě uši. Že posud v Čechách každý, kdo měl dobré srdce a trpěl něčím (a můj bože, který tvor pod sluncem, srstnatý i pernatý, netrpí?) a vykřikoval svoje utrpení nebo svoji radost, pokládal se a byl pokládán i ostatními za umělce, jest pravda, ale jest také pravda, že tento prostoduše dobromyslný názor na umění musí vzít konec, máme-li se dopracovat umění opravdového a schopného soutěžit s mohutnou cizinou, a má-li vzít za své ta chytrácká malomoc, která se bojí — ví sama nejlépe, proč — „cizích jmen“.

Poznámky vydavatelovy

Šestý svazek Kritických projevů F. X. Šaldy shrnuje jeho kritikou a polemikou zeň za léta 1905—1907, uloženu převážně do Volných směrů, jejichž byl v tomto období až do svého odchodu vedoucím redaktorem. Obraz jeho činnosti není ovšem v tomto svazku úplný: některé z prací těchto let, a to právě z nejvýznamnějších, uložil totiž do svých knižních souborů. Jsou to z r. 1905 *Násilník snu*, z r. 1906 *Henrik Ibsen* a z r. 1907 *Hana Kvapilová*, *Joris Karl Huysmans* a *Růžena Svobodová*. S výjimkou první studie, která je pojata do *Bojů o zítřek*, zařadil Šalda všechny ostatní do *Duše a díla*.

I když později mluvil Šalda o období své činnosti ve Volných směrech jako o episdě, nelze tomu rozumět tak, že by byl jako výtvarný theoretik a kritik sledoval jiné cíle, než byly ty, za nimiž šel jako theoretik a kritik literární. Právě naopak: stále pracuje na jednotné koncepci moderního umění, které chápe jako oblast, v níž se jednotlivá umění navzájem oplodňují výměnou zkušeností, získaných různými metodami uměleckého poznání. Jde mu o „jednotlivé uměleckou kulturu, kterou roste a mohutní umělecký charakter“. Tak jsou Boje o zítřek svědectvím, jak se díval na literaturu s hlediska poznatků získaných z výtvarného umění. Nebo jindy zase na příkladu Moskevských měř počtivist a upřímnost současného výtvarnictví.

Zmíněná Šaldova koncepce umění úzce souvisí, ba přímo vyplývá z jeho starších názorů, v nichž se od devadesátých let projevuje zřetelná snaha o jednotnost osobního vývoje. Tyto jeho názory, zejména požadavek novotradičnosti a novoklasicismu, jímž se na čas shodoval s S. K. Neumannem, byly historicky vzato pokrokové v tom, že mu umožňovaly boj proti eklekticismu a pohodlnosti starší generace, zejména pak překonávání dekadence; ve výtvarném umění mu pomáhaly odhalit negativní stránky impresionismu.

Je přirozené, že jeho činnost ve Volných směrech má těžiště v kritice výtvarné. Protože se problémy našeho umění tehdy řešily v souvislosti s evropským, hlavně západním uměním, vzbuzuje Šaldova činnost v tomto období dojem odklonu od domácí tradice. Stati věnované domácí problematice, hlavně literární, jsou tím přirozeně zatlačeny do pozadí, a to nejen co do počtu, ale i co do významu. Přistupuje ještě to, že v nich mají převahu příležitostné glossy a polemiky, do nichž se dával strhávat v důsledku nevyřešené osobní přítěže z minula. Všecko to jsou však jenom příznaky hlubší krize, v níž se ocitl se svou koncepcí. Skutečně nabyl jeho novoklasicismus výrazných rysů aristokratičnosti; v důsledku toho Šalda

odmítá přiznat kritikovi povinnost vychovávat obecnost k chápání umění. Odtud pak ony stále se množící hlasy, které vytýkají, že činí z Volných směrů exklusivní list, a které hlavně přispějí k tomu, že opustí jejich redakci.

Dále: jeho požadavek novoklasicismu, který zřetelně souvisel s tendencemi současného umění, obrácenými převážně k problémům ztvárnění, se nyní zřejmě zúžil v tomto smyslu. Šalda, který se dříve zamýšlel nad společenskou funkcí umění a přímo ji vyžadoval, chápe nyní umění do značné míry jako jev izolovaný, takže se tím dostane do konfliktu s těmi, kdož jako S. K. Neumann cítili a zdůrazňovali společensky přetvářející úkol literatury. Tento rozpor je vlastním podkladem Šaldovy polemiky, která ne náhodou spolu s jeho odchodem z Volných směrů toto období uzavírá.

Počínajíc r. 1908 Šalda resignuje na funkci výtvarného kritika a v *Novině* se soustředí zase na literaturu.

Stran ustavení textu tohoto souboru připomíná vydavatel, že se řídil v zásadě praxí předchozích svazků. Od Šaldova textu se důsledně odchýlil jenom v tom, že skloňuje podle dnešního usu vlastní jména jako Delacroix, která Šalda ponechává nesklonná. Tyto změny nevyznačuje jednotlivě v komentáři; naproti tomu všechny ostatní nečetné zásahy jsou tam uvedeny na příslušných místech. Pokud jde o údaje o Šaldových časopiseckých článcích, uvádějí se v poznámkách jenom pseudonymy a neobvyklé šifry. Schází-li takový údaj, znamená to, že článek byl podepsán buď plným jménem nebo obvyklou zkratkou F. X. Š.

Závěrem by pak vydavatel rád poděkoval za mnohou radu a pomoc, jichž mohl při práci užít s velkým prospěchem. Jeho dík patří všem, kdož mu takto přispěli, zejména prof. dr F. Vodičkovi, prof. dr E. Chalupnému a dr B. Lífkovi, který laskavě svolil k otištění rukopisů z pozůstalosti Jana Štence, uložených v archivu Náprstkova musea.

1905

Str. 13. — *Kniha jako umělecké dílo*. Typografia 16, str. 5—7 (č. 1 z ledna 1905).

Str. 19. — *Kritické slovo o Konci Hackenschmidově*. Volné směry 9, str. 256—267. — *Dykův* román vyšel 1904 u Otty v Praze. — Str. 32, ř. 2 zdola: *Oblomov* byl přeložen Em. Vávrou 1861 a po druhé V. Mrštíkem 1902—1903.

Str. 34. — *Boj o uměleckou kulturu*. Volné směry 9, str. 291—306. K podtitulu s názvem knihy se zde ještě pojal v poznámce pod čarou bližší údaj: Nákladem Julia Hoffmanna ve Stuttgartě 1905. — Str. 42, ř. 18: *v mališské* — místo není zkomoleno vypadnutím nějakého substantiva; jako i jinde podlehl tu Šalda německé předloze, která má na témž místě: ins Malerische. — Str. 47 v poznámce paginace podle 7. vyd. *Bojů* z r. 1950. — Str. 48, ř. 13 zdola: *Jeho mališskou techniku* opravujeme z původ.: Jeho mališská technika. — Str. 56, ř. 13 zdola: *Umění jest svět, jeho zákonný organismus* — ve VS bez čárky; místo je patrně porušené a není vyloučeno, že se má číst jako místo jeho.

Úryvky z *Meier-Graefovy* knihy v překladu viz Dílo 4, 1905, str. 7—13, 62—73, 86—98. Jako úvod k nim referát o Meier-Graefovi, signovaný Masque d'or (patrně Miloš Marten). Je to významný doklad, jak Šaldou redigované Volné směry působily, třebaš jen dočasně, na změnu kursu výtvarnické revue tak konservativně zaměřené, jako bylo Dílo.

Str. 60. — *Edvard Munch a t. zv. česká kritika*. — „*Posmrtná spravedlnost*“ a její režiséři. — *Rudolf All*. — *Dva německé knihkupecké katalogy*. Volné směry 9, str. 131—133 (rubrika Časové glossy a dokumenty), sign. *Quidam*. — Str. 60, ř. 9: *Mádlova* značně umírněná a věcná kritika Munchovy výstavy, otevřené 5. 2. 1905, vyšla ve Zlaté Praze 22, 1905, str. 214; mnohem ostřeji ji Mádl posoudil v referátu pojatém do knihy *Umění včera a dnes* 2, 1908, str. 253—261. *Harlasův* referát (srov. zde str. 61, ř. 4) byl otištěn v *Osvětě* 35, 1905, str. 277 a n. — Str. 61, ř. 12: *Jiránkův* článek je v *Nové české revui* 2, 1905, str. 336—340; *Martenova* knížka vyšla vlastním nákladem téhož roku. — Str. 61, ř. 16 zdola: *Geffroyova* kniha C. Guys, l'historien du Second Empire je z r. 1904; *Baudelairova* studie *Le peintre de la vie moderne* byla otištěna ve *Figaru* 1863; viz *Oeuvres complètes de Ch. Baudelaire*, L'Art Romantique, Paris 1925, str. 49—110. — Str. 63 nahoře začíná poslední glossa.

Str. 64. — † *Constantin Meunier čili talent poctivosti*. — *Posihuma Oscara Wilda*: „*De profundis*“. — *Projev pí Vikové-Kunětické čili „ideje“ a „zaslána“ v Čechách a exkurs o „temprmentu“*. Volné směry 9, str. 185—189 (rubrika Časové glossy a dokumenty) sign. *Quidam*. — Str. 64, ř. 7: viz Volné směry 8, 1904, str. 85—92. — Str. 67, ř. 14 zdola: Popudem k zaslání *B. Vikové-Kunětické* (Národní listy 45, č. 104, str. 6 z 15. 4. 1905) byla aféra v Ženském spolku českém, kde po přednášce paní Masarykové byla raněna mrtvicí americká Češka paní J. Humpal-Zemanová, zaměstnaná ve spolku. Paní Masaryková prý jí nešetrně připomněla toto její závislé postavení. Tohoto provinění, ke všemu ještě sporného, užila Viková k výpadu, z něhož na ukázkou citujeme:

„Paní Masaryková! Vaše strana. . . ubila ženu. Řeknu to jinak: Vy jste ubila ženu, neboť není Vaší strany v Čechách, ale Vy jste sama svou stranou a jejím faktorem. Zvedám hlas na ochranu ženy proti Vám, která hlásáte ženskou otázku. Není žádné ženské otázky ve Vašem smyslu; neboť ženská otázka jest otázkou *krve, svělla a citu*. Není nikdy otázkou lžihumanity. Paní Masaryková, do duše české a slovanské ženy nevniknete nikdy! . . . Dresura Vaše nesrovnává se s naším temperamentem. . . Nepřinášíte s sebou žádnou vlast. Nevíme, proč přicházíte, neboť žádná strana v obrodném společenském vzpkybě nemá Vaší koženost a Váš cynism. . .

Vás neznáme. Nevykonala jste ničeho. Přišla jste odněkud a lámanou češtinou pronášíte tuhé, bezkrévné a studené zásady. Teď lhostejně a cynicky tlápla jste na šiji jedné z našich žen. . . Paní Masaryková, ženská otázka nedá se Vámi řešit — tu musíme řešit my samy na základě našeho přirozeného vývoje. Bylo by zcela zbytečno, aby české ženské hnutí bylo Vámi podporováno. Jsme dosti silné, aby-

chom bez Vás vybojovaly si místo v kulturním a osvobozovacím proudu světovém.

Jméno Masaryk v českém ženském hnutí nemá významu.“

Str. 69. — *Velmi nespravedlivě a neslušně vrhlo se na nás.* Volné směry 9, str. 191—192 (rubrika Forum), podepsána *Redakce Volných směrů*. Autorem však byl Šalda; srov. zde str. 75, ř. 2 zdola.

Celá polemika začala tím, že Volné směry 9, str. 134 a n. přinesly noticku o *Martenově* recitaci ve Slavii, již napsal patrně také Šalda. Noticka zněla:

„Na soukromém večeru uspořádaném v spol. klubu ‚Slavia‘ recitoval p. Miloš Marten velmi šťastně verše Březinovy.

Pan Marten, jak ukázal již ve své přednášce o Munchovi, zachází dobře se slovem: uctívá je celou prostotou výrazu, smyslu a zvuku, ale nikde ho nepřeceňuje, nedává mu víc, než mu náleží, nevysiluje větu jemu na úkor.

Na večeru Březinově ukázal, jak je třeba zacházeti s větou, skupinou vět, s obrazem. Všecko realistické předposlední umění živého slova vysilovalo v detailech, v upozorňování jimi, v přebarvování míst a významů.

Pan Marten četl Březinu, jako říká Gertrud Eysoldt na nové scéně nové básničky, s celou láskou k řeči, kterou si našli, kterou promilovali, kterou proměnili a si přizpůsobili.

Pan Marten dělil jednotlivé básně v obrazy, v ukončené ideové medailony, z medailonů seřadil jako celek myšlenou galerii: přiblížil básníka celou svou poněkud chladnou, ale zato nevtrávnou láskou.

Byl to jeden z večerů, který slouží Slavii ke cti, kdy pořadatelstvo nechtělo se snížit k obecnostem, které nudí prý se na přednáškách — ale sezvalo ono, jež touží po literární kultuře, Popelce ve Slavii.“

Na tuto poznámku reagovala v *Besedách Času* 10, 1905, str. 156—157 šifra *urrr*. Vytýká pisateli noticky nedostatek taktu a upírá mu proto právo kritizovat chování členů Slavie. Pak prohlašuje, že Volné směry jsou jeden z anonymových nejmilejších časopisů, a proto prý je mu nepřijemné, musí-li říci několik pochybovačných slov o tom, jak pěstují uměleckou kulturu. Když zironisoval vzhled Martenův, pokračuje kolovrátkář ve výtkách: Volné směry přejímají příliš horečně průkopnickví modernismu, s nímž začala *Moderní revue*. Charakterisuje její odchovance (viz citát zde str. 78, ř. 3 zdola) a varuje Volné směry, že mohou snadno upadnout do vad *Mod. revue*, jejíž evangelium odchovalo aristokracii, bezkrevné mudrlanty a vyčerpané unuděnce, kterým jsou všechny časové otázky jen zlobou dne, s níž si člověk špiní ruce. Je mu líto časové metody, již Volné směry užily proti kritikům Muncha. Ve věcech uměleckých nemůže být národu nikdo jiný učitelem než umělci, ale nesmí se zapomínat, že už vymřeli učitelé, kteří své nauky vštěpovali rákoskou, pohlavky a tresty. Když umělecká kultura, tedy také umělecké prostředky a jemné moderní metody, o taktu ani nemluví.

Na Šaldův výpad odpověděl kolovrátkář tamtéž, str. 188—189 montáží z jeho glossy o *Kunětické* (viz zde str. 67 a n.) a z jeho útoku proti sobě, a to tak, že svou parafrázi citátů ze Šaldy ironicky obrátil proti němu: Realismus je tu leta,

leta vykládá své názory a Volné směry dělají, jako by o tom nevěděly. Dokonce z jejich redakce píše (rozuměj Šalda) do *Času*, ale stane se náhodou, že *Čas* zavadí o flaštičku s voňavkou a Volné směry se vyřítí s nevkušně siláckými frázemi.

Na kolovrátkáře navázal (tamtéž str. 189—191) *Herben* článkem *Temperament a povaha*. Věnováno panu F. X. Šaldovi. Úvodem konfrontoval dva citáty ze Šaldy, a to první z dopisu, kterým Šalda kvitoval 1898 Sezimovo Kouzlo rozchodu (dopis otiskl Sezima v *Radikálních listech* 11, 1904, str. 2—4), druhý z Šaldovy polemiky proti Sezimovi v *Čase* 18, 1904, str. 2—3 (viz *Kritické projevy* 5, str. 232, ř. 10 zdola). Z této konfrontace dovozuje Herben Šaldovu schopnost různě posuzovat touž věc podle rozdílné nálady. Nejde tedy u Šaldy o charakternost, ale o temperament, s nímž si zařídil velkoobchod. Temperament mu přehlušuje vše, mizí pod ním charakter, smysl pro pravdu, cit povinnosti a kázně, důslednost a občanské ctnosti. Herben naproti tomu si víc váží rozumu, ušlechtilosti a mužné strýzlivosti; temperament je mu věc nervů. Šaldův temperament odkoukali mladí a nutí se do něho už ze strachu, aby jim Šalda nevyčetl, že jsou bez krve a nervů. Herben je nepřítel Mrštíkova kriváku, Šaldových polemik a zaslán *Kunětické*. Všecko dohromady je to stejné, všecko je pouhá recidiva do doby, kdy se věci v Čechách řešily citem, ne rozumem. Šalda křísí jenom pod jiným jménem pověru, která si dávno zasloužila nejpotupnější smrti. Chceme rozum, ne temperament. Neboť při moderním temperamentu vyrůstají jenom pyramidy urážek a nakonec z toho vyjde jenom protokol o nedorozumění. Šalda má na těchto papírových eifelkách a protokolech lví podíl. Je u něho dále rozpor mezi teorií a praxí. V jeho essayích zní literární kultura, ale dotkni se ho, a kolem uší začne hvízdát obušek. Je velký talent s oslnujícími vlastnostmi, obrovským kritickým vzděláním, ale v praxi si sám podlíná větve, na níž sedí. Herben není osobně uražen jeho invektivou a neodpovídá ani za *Čas*, jehož Šalda užíval pro své polemiky ještě r. 1904; odpověď si domyslí Šalda sám.

Odpovědí na tento Herbenův útok je zde na

str. 72 otištěné *Literární farizejství*. Jeho *Článek první* vyšel v *Samostatnosti* 9, str. 250 (č. 50 z 24. 6.) a 254—255 (č. 51 z 28. 6.) s touto poznámkou redakce: „Poněvadž věc je akutní a nejbližší číslo *Volných směrů* vyjde později, požádal autor naši redakci o uveřejnění této stati.“ — Str. 73, ř. 14: *stříbrné lžičky* — naráží se na aféru v salonu R. Svobodové, kde byl z domnělé krádeže stříbrných lžiček obviňován J. Karásek. — Str. 76, ř. 9 zdola: srov. *Kritické projevy* 5, str. 283.

Nato se ozval Herben znovu v *Čase* 19, 1906, č. 178 z 2. 7. lokálkou *Moje kapitulace*. Nikdy prý nedeneduncoval mladou literaturu; za polemik o divadelní brožuru měl o Šaldovi stejné mínění jako dnes: to jest, o jeho vzdělání dobré, o charakteru nevalné. Nežádal vděčnost za pohostinství v *Čase*, ale předpokládal u Šaldy charakter. Dovedl by obhájit názor, že literatura bývá průkopníkem politiky: spojené Německo a revoluce v Norsku jsou toho dokladem. Práce a sláva novinářova nezáleží v tom, aby psal studie literární a umělecky kritické. Dovedl by přerazit ruku nepoctivému literátu, který by se mu odvážil připisovat výrok, že nervy a cit v literatuře jsou pověra. Při čtení Šaldovy polemiky měl pocit jako *Veresčagin*

v anekdotě. Končí ironickým výrazem litosti nad Šaldovým talentem: jako profesionální falsátor by byl udělal daleko lepší kariéru.

Šaldova odpověď je zde otištěna na

str. 78. — Vyšla pod stejným názvem jako článek první v Samostatnosti 9, a to *Článek druhý* str. 271 (č. 54) a *Článek třetí* str. 276—277 (č. 55). Poněvadž k rozdělení na dva články došlo jen z technických důvodů (třetí článek začíná odstavcem 6), spojili jsme je zde v jedno. — *Str. 83, ř. 13: jak je dovedl* — upravujeme z pův.: jak ho dovedl.

S tímto Šaldovým rozkladem se *Herben* vyrovnal kratičkou notickou v Čase 19, č. 186 z 9. 7. 1905, str. 6 *K mé kapitulaci*. Šalda ho může klidně žalovat. Bylo by možná zdravé pro literaturu, kdyby někdo před soudem provedl důkaz o rázu jeho polemik. Vždyť právě jeho poslední je taková, že utvrdí mnohé v dávném přesvědčení, že Šalda je v literatuře pouhý fonograf: slyšíme z něho světové autory, ale jejich ušlechtilost zůstala zcela bez vlivu na jeho vlastní bytost.

Str. 83. — Celou polemiku s *Herbenem* uzavřel Šalda *Epilogem*, uveřejněným pod stejným záhlavím jako předchozí články rovněž v Samostatnosti 9, str. 290—291, č. 58. — *Str. 84, ř. 8* zdola: V Moravských rozhledech 2, 1904—5, č. 1, str. 3 a č. 2, str. 2 otiskl *E. Chalupný* článek *Případ p. Šaldův jako příznak doby*. Charakterisuje tu úroveň polemik o divadelní brožuru případem K. Rožka: na Šaldův soukromě pronesený odmítavý soud o jeho práci odpověděl neurvalým zaslánem, kde Šaldovi vytkl, že se dovede žít jenom cizími idejemi, ale českým poměrům nikdy nerozuměl a pro zvýšení literární úrovně nevykonal nic. Chalupný v tom vidí obdobu útoku jakéhosi „žoldněře slovanství“ na Smetanu r. 1876. Dále Chalupný přechází k Šaldovi: on, který přispěl nad jiné k zvýšení literární úrovně, stal se bezděčným původcem nových pověr, nových nekritičností a model. Jeho vliv byl blahodárný a škodlivý zároveň. Napodobí se totiž jenom jeho vnějšíkové manýry a jeho žáci v kritice nedovedou proniknout k jádru jeho díla a uplývají na formě. To se na Šaldovi samém krutě mstí. Ale soudný člověk ocení jeho obrovskou práci a promine mu všechny formální nezpůsoby, kterými vkus části mládeže dovedl na nepravé cesty. V druhé části článku viděl Chalupný později důvod Šaldova výpadu proti sobě ve věci F. V. Krejčího: srov. zde str. 119 a 294.

Volné směry samy se této polemiky neúčastnily. Jenom v rubrice *Forum*, str. 224 otiskl Šalda krátkou noticku, kde odkázal na své články v Samostatnosti, aby nezatěžoval Volné směry „balastem polemickým“. Důležitější bylo připojené prohlášení, které za redakci Volných směrů podepsali *Arn. Hofbauer* a *J. Preister*. Prohlášení znělo: „Pan dr *Herben* v polemikách, které se rozvinuly po odpovědi redakce VS v posledním čísle [viz zde str. 69 a n.] rozlišuje mezi panem F. X. Šaldou a redakcí výtvarnou; podotýkáme mu proto stručně na vysvětlenou, že co redakce VS podepsala, za tím stojí celá. V jádře sporu jsme si ostatně dávno vědomi, že je mezi námi a realismem zásadní rozpor v nazírání na umělecké a kulturní otázky, a bude již naší péčí, aby rozpor ten projevoval se ve Volných směrech patrněji a častěji.“

Str. 85. — *John Constable, d'après les souvenirs recueillis par C. R. Leslie*. Volné směry 9, str. 278—279. Za titulem knihy zde byl ještě bližší údaj: Traduit avec une introduction: Constable et les Paysagistes de 1830, par Léon Bazalgette. Paris, H. Floury, éditeur.

1906

Str. 89. — *Výstava Františka Šimona*. Pokroková revue 2, 1906, str. 303 až 305 (č. 5 z února). — Výstava byla otevřena od prosince 1905 do ledna 1906. *Mádlův* článek, zmíněný na str. 93, ř. 15 zdola, je otištěn knižně v jeho *Umění včera a dnes* 2, 1908, str. 291—305.

Str. 94. — *Nikolaj Konstantinovič Roerich*. Volné směry 10, str. 83—86. — Výstava byla otevřena v lednu a únoru 1906.

Str. 100. — *Jan Veth: Streifzüge eines holländischen Malers in Deutschland*. Volné směry 10, str. 108—110. Zde za titulem ještě bibliografický údaj: Knihovny vybraných spisovatelů uměleckých sv. 5. Stran 149. S obálkou *Liebermannov* a několika reprodukcemi. Nákladem Bruna Cassirera v Berlíně 1905. — Úryvek z *Vethovy* knihy *Rýnská cesta*, přeložený V. Prokopem, v *Díle* 5, 1907—8, str. 20—23.

Str. 106. — *Moskevšti*. Volné směry 10, str. 137—139. — *Moskevšti* hostovali v Praze počátkem dubna 1906 a uvedli ze svého repertoaru M. Gorkého *Na dně*, A. K. Tolstého *Cara Fedora* *Joannoviče* a *Čechovova Strýčka Váňu*.

Str. 111. — *Camille Mauclair: Trois crises de l'Art actuel*. Volné směry 10, str. 367—369. Zde za titulem bližší údaj: Paříž 1906. Bibliothèque Charpentier (Fasquelle). Stran 223.

Str. 117. — „*Knihy dobrých autorů*“ a „*Sbírka krásné literatury*“: proti pseudoidealismu a proti přeceňování anglického románu. — *Staronová fráze o hyperkriticismu a filosofie prostřednosti*. Volné směry 10, str. 37—40 (rubrika *Časové glossy* a dokumenty), sign. *Quidam*. — Na str. 119 nahoře začíná druhá glossa. *Tamtéž* ř. 2: Do Oesterreichische Rundschau (Herausgeber dr Alfr. Freiherr v. Bergen u. dr Karl Glossy), sv. 4, srpen-říjen 1905, str. 225n. a 311n. napsal *F. V. Krejčí* článek *Die tschechische Literatur*, který měl souborně referovat o české literární produkci za poslední rok. Uplatnil tu velmi přísná kritéria: ve srovnání s dřívějším vidí v naší literatuře, zejména v lyrice poslední doby, stagnaci. Nelze mu však upřít věcnost a snahu o spravedlivé hodnocení: tak na př. velmi uznale mluví o *Jiráskovi*, a *Šaldu*, ačkoli s ním měl mnohé spory, staví neobyčejně vysoko; jeho *Boje* jsou mu kniha, nad níž „nevyšlo nic bohatšího ideami a krásou řeči“. Ne zcela šťastný je však způsob, jímž se snaží získat pro českou literaturu zájem kul-

turní Vídně: příliš vysoko vynáší hodnotu německé kultury a uvádí naši literaturu v přílišnou závislost na ní („náš malý národ vdechuje všemi póry atmosféru německé kultury“). Tento postoj mu byl u nás mnohonásobně ostře vytýkán (na př. v Samostatnosti z 9. 9. 1905), a ve shodném smyslu se o věci debatovalo i ve zmíněném studentském spolku. Šaldou citovaná zpráva vyšla v Národních listech 45, č. 344 z 14. 12. 1905, str. 2. Právilo se v ní: „Zajímavý dozvuk ku pověstným článkům „Die tschechische Literatur“ slyšán byl z pokrokového stud. spolku Jungmann. Došlo zde k rozpravě o Krejčím a přítomní přívrženci realismu zavedli jednání na pole autokritiky. Všichni účastníci debaty shodovali se v tom, že Krejčí ani v celku ani v jednotlivostech nemůže uspokojit. Zvláště výrok Krejčího, že obrozený český národ musí „hledati nový smysl pro svou existenci“, před Němci pronesený, se kterými vedeme boj existenční, uznán za naprosto nepřipadný, i kdyby byl správný. To prohlásil jeden z čelných realistů, dr Chalupný sám. Konečný úsudek vyzněl v ten smysl, že stav naší literatury před cizinou nebyl ujasněn, ale skreslen, a že jest nešťastným pokusem o informování ciziny. Položen důraz na to, že se nám nedostává před cizinou mužnosti a sebevědomí, ale stále se v malomyslnosti před ohromnou světovou kulturou analyzujeme, až docházíme k flagelantství, které může snad doma působit zdravě, ale před cizinou nemůže budít zájem, nýbrž odpor. Dr Chalupný dovodil, že na tento hyperkriticismus má neblahý vliv realism, „vinou prof. Masaryka bylo, že kritická stránka jeho spisů převládala, pozitivní stránka mnohdy nedostí vyzdvížena, takže zbyla jen kritika a ta neprávem zveličena. To vše byly příčiny, vedoucí ku přečlenování ciziny a k nezdravému hyperkriticismu, jehož ukázkou možno nazvati i článek p. Krejčího“.

Na Šaldovu glossu odpověděl Chalupný v Přehledu 4, 1905—6, str. 342—343. Vysvětluje zde, že první, neúplný a nesprávný referát o schůzi přinesl Časopis pokrokového studentsva. Výtah odtud, tendenčně zkrácený a namířený proti Masarykovi, přetiskly Národní listy. Chalupný zaslal opravu, ale Šalda jí nedbal, spolehl se na pramen, jehož nevěrohodnost je obecně známa, vytrhl z lokálky passus o hyperkriticismu a tendenčně ho použil proti „mladorealistické mládeži“ a proti Chalupnému. Důvod toho vidí Chalupný v osobních pohnutkách: Šalda mu oplácí jeho článek v Moravských rozhledech 1904. (Viz zde str. 292.)

Str. 121. — „Či vina?“ čili popularisační manie a její nebezpečí. — „Čím stůně čtvrtá třída České akademie?“ Volné směry 10, str. 73—77 (rubrika Časové glossy a dokumenty), sign. Quidam. — Zmíněný feuilleton vyšel v Čase 20, 1906, č. 10, str. 2n. Autorem byl Jindřich Vodák, skrytý pod šifrou ndř. — Str. 124, ř. 5 zdola: Vrchlického článek je v Pražské lidové revui 2, 1906, str. 1—3. V záměru založit při Akademii pátou třídu, která by se zabývala národním hospodářstvím, vidí Vrchlický příležitost, jak reformovat stanovy Akademie v praktičtějším a modernějším smyslu. Ostatní jeho vývody Šalda přesně reprodukuje.

Str. 126. — Pan K. B. Mádl v Národních listech ze 14. ledna 1906. Volné směry 10, str. 80 (rubrika Forum), bez podpisu. — Šalda tu reaguje na Mádlův článek Glossy k r. 1905 (Nár. listy 46, č. 13, I. příloha str. 13), kde autor, aniž

přímo jmenoval, vytýká členům Mánesa, že „jejich orgán... je proset nenávisťnými invektivami proti všem, o nichž se domnívají, že jejich programu v cestě stojí. Jejich herolti také... hltavě vyhlížejí po každé sensaci nejnovějšího data a tak se v témže časopise můžete dočísti tklivé elegie nad úmrtím genia, kterého za nějaký čas radostně prohlašují za člověka, kterému ani titul umělce nepatří. Lze se utěšiti tím, že to není jejich objev. Nedošli k tomu vlastním duševním pochodem; našli to hotové v cizí knize.“ — Str. 127, ř. 1: Turgenevova báseň prózou, připojená k úmrtímu oznámení Bocklinovu (Volné směry 5, 1901, str. 65) se nevztahuje k jeho dílu; je to skladbička na motiv Panovy smrti (thematically pozoruhodně shodná s Macharovou básní ve sbírce Jed z Judey). Časopis tehdy redigovali J. Kotěra, J. Preisler a L. Šaloun.

Str. 127. — V únorovém sešitě Naši doby dal se p. Laichter na choulostivé řemeslo. Volné směry 10, str. 113—114 (rubrika Forum), sign. Quidam. — Šalda se zde vyrovnává s obranou prospektu Sbírký krásné literatury (srov. zde str. 117n.) kterou v Naši době 13, 1906, str. 388n. pod obvyklou šifrou Z. otiskl Fr. Laichter. Laichter zde tvrdí znovu, že jsou určité „transcendentální“ hodnoty; neuznává novou krásu páně Quidamovu a sebe silnější a jalové fráze ho neodvrátí od přesvědčení, že existuje absolutní krása. Quidam ať raději stopuje svoji minulost, ať reviduje svoje otcovství českého dekadentismu a pak ať uvažuje, jaké fráze byly u nás skutečně jalové a zhoubné. Neboť zhoubný byl a dosud je vliv naší dekadentní literatury a dekadentní kritiky. Z této školy vychází značná část naší mladé generace, „na zevnějšek majitelé hezkých slov a literárních ambicí, navenek plní „kultury“, v intimním svém životě hotoví vražedníci krásy a ducha“. Ale to prý nejsou již jeho slova, nýbrž jednoho z vlastního středu nejmladších českých lidí.

Šaldovu odpověď polemika neskončila. Pokračoval v ní Laichter opět v Naši době str. 544n. Dokazuje zde, že Šalda prý uznává dvojí krásu, dvojí pravdu, dvojí dobro (jedno měnitelné, druhé neměnitelné) a z toho prý vyplývá i jeho dvojí morálka. Tato dvojakost znamená chaos v hlavě, eklekticism v životě i v kritice. A Šalda zůstane eklektikem, dokud nezúctuje se svým starým relativismem. Svým obvyklým způsobem prý zjinačil i smysl Laichterových slov o dnešním a příštím malíři ženy. To, co o věci řekl Laichter, neznamená evoluci krásy, ale evoluci člověka ke krásě. Citát na konci Laichterovy první odpovědi nebyl namířen proti Šaldovi, ale Šalda ho zneužil, aby mu mohl vytknout zákeřnictví.

Na tento Laichterův projev reagoval Šalda odpovědí, otištěnou zde na

str. 129. — Moralistické násilnictví. Volné směry 10, str. 191—195. — Str. 135, ř. 12: boje Herben-Přehled: polemika se týkala řady článků, které v Přehledu 4, str. 153 a n. otiskl E. Chalupný. Probral v nich Herbenovu aféru, která byla vyvolána jeho hospodářským vedením Času a skončila jeho vyloučením z realistické strany na nátlak prof. Masaryka.

Str. 135. — Glossa jubilejní neboli mrlvý kull mrtvých. — Ibsen a Brandes. — Allenbergův „Prodromos“, kniha radostné moudrosti. Volné směry 10, str. 333—338 (rubrika Časové glossy a dokumenty), sign. Quidam.

Str. 142. — Eugène Carrière. Volné směry 10, str. 139—140. Sign. M[iloš] J[iráněk] a F. X. Š.

Str. 143. — Rembrandt a Fromentin. Volné směry 10, str. 265—266. — Str. 144, ř. 2: přeložená kapitola z Fromentinovy knihy *Les Maitres d'autrefois*, Belgique, Hollande 1876, vyšla ve Volných směrech 10, str. 237—244.

Str. 145. — Fanlin-Latour. Volné směry 10, str. 269—270.

Str. 146. — Jarní salony pařížské. Volné směry 10, str. 270—271.

Str. 149. — V galerii Durand-Ruelové. Volné směry 10, str. 271—272.

Str. 149. — U Bernheima mladšího. Volné směry 10, str. 272.

Str. 150. — V galerii Bernheim jeune. Volné směry 10, str. 272. Bez podpisu. Živný i Pistorius připisují Šaldovi a připojují spolu s následujícím referátem k šifrované kritice, otištěné zde na str. 151.

Str. 150. — Obvyklá výroční výstava Německého uměleckého svazu. Volné směry 10, str. 272—273. Bez podpisu. Důvody pro autorství tytéž jako shora.

Str. 151. — Mezinárodní umělecká výstava mnichovské „Secese“ 1906. Volné směry 10, str. 273—274.

Str. 153. — R. Hamann: *Rembrandts Radierungen*. Volné směry 10, str. 274. Bez podpisu, ale v obsahu ročníku mezi Šaldovými příspěvky. V časopise ještě bibliografický údaj o knize: 350 stran se 137 vyobrazeními a 2 světlotiskovými tabulemi. Nákladem Bruna Cassirera v Berlíně.

Str. 153. — Z nové literatury rembrandtovské. Volné směry 10, str. 369.

Str. 154. — André Fontainas: *Histoire de la peinture française au dix-neuvième siècle*. Volné směry 10, str. 274. Zde ještě údaj o knize: Paris, Mercure de France.

1907

Str. 157. — Prokletý maliř. Volné směry 11, str. 11—13. — Zmínka na str. 162, ř. 16 o obdivných výročních Gauguinových se vztahuje k výboru z listů a poznámek Paula Gauguina, který Šalda přeložil pro Volné směry 10, 1906, a to k jeho třetí části na str. 89—93.

Str. 163. — Miss Ruth St. Denis. Volné směry 11, str. 44—46.

Str. 167. — *Knihy o moderním stavitelství*. Volné směry 11, str. 325—329.

Str. 176. — *Slovičko o ženském umění*. Vyšlo ve dvou pokračováních v příloze Ženského revue 3, redigované B. Benešovou, a to str. 1—3 a 9—10. — *E. Krásnohorské* posudek o Essayích E. Keyové, zmíněný zde na str. 181, ř. 8, přinesla Osvěta 31, 1901, str. 1110 a n. Krásnohorská zde prudce napadla knihu, která programově hlásá individualismus a v jeho jménu odmítá výchovu, založenou na tradičních hodnotách. Svůj posudek zakončila: „Myslíci čtenář z ní jasně pochopí, jakými to naukami . . . jistí šarlatanští lovci duší chytají jménem vyšší moderní svobodomyšlnosti celé roje mladých lidí na udici jejich slabosti . . .“

Str. 184. — *Výstava francouzských impresionistů v Praze*. Pod tímto vydavatelovým názvem otiskujeme Šaldovo *Informační slovo úvodem* ke katalogu třicetivacáté výstavy Spolku výtvarných umělců Mánes (str. 5—31), otevřeně v pavilonu v Kinského zahradě v Praze 27. 9. 1907.

Str. 198. — *Impresionism: jeho rozvoj, výsledky i dědicové*. Otištěno po prvé ve dvou částech v Pokrokové revui 4, str. 70—83 a 159—166. K druhému pokračování zde byl připojen seznam tiskových chyb z první části; podle něho jsme text restituovali. Nověji byla studie přetištěna na str. 20—36 v souboru Šaldových statí o výtvarném umění *Hájemství zraku*, Praha 1940. Otisk zde není zcela přesný, zato v něm vydavatel opravil Šaldovo věčné přehlédnutí (zde na str. 223, ř. 10): Šalda totiž „připsal Seuratovi knihu, kterou napsal Signac, neboť z textu vyplývá, že jde o knihu De Delacroix au néoimpressionisme“ (cit. soubor str. 64). Retuž jsme zde přejali.

Str. 226. — „*Čechische Revue*“ a dra Peroutky „*Myšlenky o antice*“. — Fr. S. *Procházkův Semenec: satira nebo hrubost? Slovo o celé naší literární satire veršové*. — *Poměry ve čtvrté třídě České akademie a projev p. J. S. Macharův. Členství p. Hilbertovo*. Volné směry 11, str. 37—41 (rubrika Časové glossy a dokumenty), sign. Quidam. — Str. 228, ř. 18: *Simplicissimus* — politicko-satirický týdeník, založený 1896 mnichovským nakladatelem A. Langenem (o něm viz zde str. 63) a kreslířem Th. Th. Heinem. — Str. 229, ř. 24: *Dykovy satiry a sarkasmy* (1897—1905) vyšly 1905. V napoleonské scéně navštíví před bitvou u Waterloo Napoleona V. Hladík a T. G. Masaryk. Napoleon bitvu prohraje jejich vinou, protože ho zdrží svými výklady; Hladík sebechválou a Masaryk kázáním o humanitě. — *Taměž*, ř. 13 zdola: *Semenec*. Hrůzka epigramů 1898—1906. Nákladem vlastním v Praze 1907. Souvislost s epigramy ve Zvonu zdůrazněna kresbou na obálce: je to týž klečící lukostřelec, jímž byly epigramy šifrovány v časopise. Šaldovi je věnován na str. 29 tento epigram:

Šaldovo okřídlené slovo

Expansi mají francouzští pašáci,
tou světů dobudou v rozmachu! —

Což my, my ploší chudáci,
my ji máme jen někdy — po hrachu.

Tamléž, ř. 10 zdola: Jde patrně o pedagoga *Jana Mrazíka*, redaktora Pedagogických rozhledů. — Str. 230, ř. 13: Naráží se na dva epigramy ze *Semence*: první na str. 38:

Kritikovi A[rne] N[ovákovi] do památníku

V hořkostech života babička říkala:
pod každou květinou slintá se žížala,
a tomu kvetení spíše by škodilo,
kdyby té žížaly pod květem nebylo.
Květiny umrou do slunce hledíce,
žížalu sežere strakatá slepice.

Druhý na str. 48: *Jednomu kritikůvovi*.

Vedle této glosy zamýšlel Šalda vyrovnat se s Procházkou i satiricky. V rukopisech z pozůstalosti *Jana Štence* se zachovaly dvě skladby určené pro Volné směry (měly zde být otištěny v nerealisované rubrice Satirikon); jsou to nejstarší známé Šaldovy satiry a otiskujeme je zde po prvé pro úplnost.

Fr. S. Procházka, přijímám Štalcův

Skoro balada.

Statně léta tři neb čtyři
šípem ostrým na každý plaz míří
ze zvonice, kde spí netopýři,
ukryt za trám nebo ve vikýři:
Procházkovo epos tak se začíná.
(Zda plaz také zasáh,
eh ... hm ... písnička je prajiná.)

Jisto: výtky jeho vážné byly,
padesáti lidem život ohrozily.
Ten zfalšoval literární směnkou
a ten dědku nedal pokoj na výměnku.
Jiný zase, považte tu zlobu,
ukrástí chtěl autorovi plavky
(as tak celou jeho garderobu) —
nu, nezniknul bez nadávky!

Jiný zase obchod maří
vlastenecky etnému hokynáři;
jiný soudí, do Shakespeara
že píď ještě schází nebo jiná míra
Vrchlickému, Hilbertovi —
proklet ničema buď, kosti jeho psovi.

Zatím sláva Procházkova epigramu
vnikla pod prejš, tašku, šindel, slámu,
po vlastech se vlekla jak zimnice plouživá —
a Procházka knížku svoji sešívá.
Nesnáž při tom jest jen jedna:
autor nakonec si sedna
jméno svoje, zvyk to proklatý,
na čelo jí píše nebo na paty.

— — — — —
Nával práce, jiných nástrah sítě,
eh ... hm ... víte, také roztržit je,
možná, že měl tehdy také zvláštní chvat:
eh ... hm ... slovem: zapomněl se podepsat.

Chytráci žádné čáry

Pozorovatel mluví:

Mládě svoje Serafínek
brání jak zuřivá lvice;
chce tím zatušovat čertův synek,
že je přec jen od oslice?

Tento druhý epigram se vztahuje na *Procházkovu* odpověď na Šaldovu glossu; zde srov. str. 239 a příslušnou poznámku. — Str. 230, ř. 9 zdola: *Machar* otiskl svůj list Akademii, datovaný ve Vídni 12. 12. 1906 v Čase 20, č. 343 z 13. 12. t. r. (u Šaldy omylem z 14.). — Str. 232, ř. 12: *Hilbertovo vystoupení r. 1896*: mní se jeho feuilleton Vrchlický Foot-ball z Volných směrů 1, str. 42; srov. Kritické projevy 3, str. 532n. — *Tamléž*, ř. 13: *návrat k Viktoru Hugovi*: V Moderní revui 15, 1904, str. 156n. otiskl Hilbert Glossu ke Karáskovým Impressionistům a ironikům. Vytýká tu Karáskovi, že s Hugovou vnější tragedií, kterou potírá, mohla by být po jeho studii zaměňována třeba i tragedie řecká. Karásek totiž operuje dvěma názvy: „drama staré“ a „drama moderní“; oba názvy označují dva různé a hlavně různé cenné pojmy. Drama staré je Karáskovi drama romantické, vlastně skoro výlučně drama Hugovo. Drama moderní pak po výtece novodobé drama severské. S přesností sobě vlastní, pokračuje Hilbert, „vymezuje pak autor tyto dva útvary a jest jen správně, že vidí ... u starého dramatu, které si vybral, jen vnějšíkovost, náhodnost, neorganičnost, hřmot, lak a faleš. Ale označiv tuto dramatiku názvem dramatu starého, dopustil se neopatrnosti, že vydal i cenné dílo staré v plen nepochopení. Že však cenná tragedie stará, již hájím, soudem Hugova dramatu dotčena není, vysvítá nejlépe z následujícího ...“ Jak patrně, skreslil Šalda tentokrát smysl Hilbertova projevu; to je důležité pro další průběh polemiky, která se rozvinula po tomto jeho útku. (Viz zde str. 240n. a příslušné poznámky.) — *Tamléž*, ř. 15 zdola: *Hilbert* napsal k Vrchlického padesátinám oslavnou scénu 16. února 1903. — *Tamléž*, ř. 7 zdola: Moderní revue 14, 1903, str. 345n. přinesla cyklus Hilbertových veršů (viz zde dále str. 244); ve Zvonu 1906 od prvního čísla Hilbert otiskoval svůj román Rytíř Kura.

Str. 233. — *Sebraná díla Richarda Dehmela a úvodní slovo k nim.* — „*Tři sestry*“ Čechova v *Národním divadle*. Volné směry 11, str. 75—78. Sign. *Quidam*. — Pod dojmem ze zájezdu Moskevských inscenoval *J. Kvapil* na přání své ženy *Tři sestry* počátkem ledna 1907.

Str. 237. — *Pani Suzanne Després*. Volné směry 11, str. 78—79.

Str. 239. — *Fr. S. Procházka*. Volné směry 11, str. 82 (rubrika Forum). — Šalda odpovídá na zasláno (*Zvon* 7, 1907, str. 336), jimž *Fr. S. Procházka* reagoval na jeho kritiku *Semence*. Šalda je prý zkrachovalý básník z let osmdesátých, který vyskočil z odloženého střevice Vrchlického, písař nažlučený životem, kterého neopustila touha po gigantismu a který se uspokojuje jenom negací. Má iluze vaganta, „který, nepozvete-li ho na svačinu, zapálí vám střechu nad hlavou“, to jest, mstí se za nevšímavost.

Šaldovu odpověď komentoval pak *Procházka* stručným zaslánem tamtéž, str. 400; odmítá v něm jakoukoli další polemiku.

Str. 240. — *Venkov z 10. února 1907 přinesl proti mně*. Volné směry 11, str. 82 (rubrika Forum). — Šaldova odpověď na *Bačkovského* článek *Útoky na spisovatele Jaroslava Hilberta* ve *Venkově* 2, 1907, č. 36 z 10. 2., str. 3. Podle *Bačkovského* se útočí na Hilberta od té doby, co se ujal řízení divadelní rubriky ve *Venkově*, protože se všude bojuje proti agrárníkům a Hilbert byl rovněž prohlášen za agrárníka. Z těchto útoků zaujal *Bačkovského* hlavně výpad *Volných směrů*. Zatím co literáti bojovali vždy a všude za Mánes, v listě Mánesa oplácí Šalda toto přátelství hanebnou mincí. Snižuje tu a ubíjí hlavně mladé autory. Přitom Volné směry nepěstují pravidelnou kritiku české literatury: tato rubrika se objeví jenom tehdy, když Šalda uzná za dobré zehladit si na někom žáhu. Přitom ani neposuzuje literární činnost napadeného: jako u Hilberta se vrhá na jeho osobu a soukromý život. Neštítí se také prostředků, jako je na příklad překroucený smysl Hilbertových výroků o dramatech Viktora Huga.

Po Šaldově odpovědi dal *Bačkovský* otisknout v příštím čísle *Volných směrů* *notářskou opravu*, datovanou 11. března 1907.

Str. 240. — *Poznámky k odpovědi p. Hilbertově*. Volné směry 11, str. 113—116 (rubrika Forum). — Na Šaldovu poznámku o Hilbertově volbě do Akademie (viz zde str. 232) reagoval *Hilbert* *Odpovědi na soud p. Šaldův o mně* ve *Volných směrech* 11, str. 112—113. Chce opravit rys po rysu na svém portrétu, který vykreslil Šalda. Pokud jde o návrat k Hugovi, konstatuje Hilbert, že nic takového nehlasal. Naopak psal o něm jenom jednou a odsoudil jeho dramaturgiu po svém dnešním soudu až příliš jednostranně. Pro Šaldovo tvrzení není jediného přímého dokladu z jeho pera. Pausální je Šaldův soud o jeho vztahu k literární generaci devadesátých let. Hilbert se snažil být samostatný a postřehl-li, že jeho „naturelu je nutno uzavřít se estétství p. Šaldovu“, učinil tak ovšem bez odkladu. Tím však není určen jeho vztah ke generaci: Šalda mluví v příliš širokých tvrzeních a zapomíná, že

literáti nejsou „ovečky, pasoucí jednu travu, nýbrž osobnosti“. Svůj vztah k Vrchlickému charakterizuje jako citový poměr; jeho mladickým nitrem prý otřásl, jak psal o Vrchlickém Šalda. Odpověděl mu nepromyšleně a jen citově, ale obracel se toliko proti Šaldovu tónu, nikoli proti volnosti soudu. Charakteristiku svého veršovníckého talentu obrací Hilbert ve výtku Šaldovi, který by neměl, soudí-li přísně jiného, tisknout tak verbalistně přetříděnou báseň jako „Jsou louky temnem skropeny“ v 1. č. téhož ročníku *Volných směrů*¹. Proti výtce umělecké nekulturnosti se dále Hilbert hájí tím, že je to věc přesněji neurčitelná; sám by prý mohl Šaldovu povídku podezírat z preciosnosti. Výtku, že zaměnil *Moderní revue* za *Zvon*, odbývá tím, že i Šalda si počínal obdobně; i přes takovou záměnu lze prý mít k literární myšlence nezměněný vztah. Závěrem vrací Šaldovi charakteristiku „programového egoisty“.

Str. 241, ř. 3: *Dykův* článek v *Přehledu* 2, 1903, str. 67 a n. volí Šalda jako zbraň proti Hilbertovi proto, že skreslil smysl Hilbertovy glosy o Hugovi (srov. zde str. 299). — Str. 243, ř. 3: *článek o Husovi*: míněna Hilbertova přednáška *Dosti Husa* z r. 1901.

Str. 245. — *Charles Morice: Eugène Carrière*. Volné směry 11, str. 183—184.

Str. 246. — *Nové kritiky J. J. Rousseaua: Kniha Lemaítrova a kniha Lasserrova; protiromantism a neoklasicism v mladé generaci francouzské.* — *Reengagement p. Seifertova k Národnímu divadlu*. Volné směry 11, str. 273—276 (rubrika *Časové glosy a dokumenty*), sign. *Quidam*. — *J. Seifert* odešel z *Národního divadla* v květnu 1904.

Str. 251. — *Revue bleue*. Volné směry 11, str. 331—332 (rubrika *Z časopisů*), nepodepsáno. — *Živný a Svrček* připisují Šaldovi a připojují spolu s následujícím referátem k šifrované glose *Rozkošný list*.

Str. 254. — *V Berlíně vychází od 14. června 1907 nový týdeník německé kultury „Morgen“*. Volné směry 11, str. 332—333 (táž rubrika), nepodepsáno. Důvody pro autorství jako shora.

Str. 255. — *Rozkošný list*. Volné směry 11, str. 333 (táž rubrika).

Str. 255. — *K šedesátým narozeninám Liebermannovým*. Volné směry 11, str. 333—334. Nepodepsáno. — *Živný a Svrček* připisují Šaldovi a spojují s následující glosou.

Str. 256. — *Propaganda reakcionářských myšlenek*. Volné směry 11, str. 334. — Srov. zde dále str. 266 a příslušný komentář.

Str. 256. — *Kvalifikovaný kritik*. Volné směry 11, str. 334—335 (rubrika Forum). — V *Rozhledech* 17, 1907, str. 426 a n. recenzoval *Rowalski-Bačkovský*

1 - Jde o báseň ze „Života ironického“.

R. Svobodové Marné lásky. Vytkl knize nectnosti slohového upfilišení a preten-ciosnosti; autorku prý k nim zavedla záliba v uměleckém haraburdí a katalogy sběratelů antikvit. Je tu honosnost onoho estétství, které může vládnout jenom v rodinách zbohatlých kupců a fezníků. Ze všeho umění zbyla jenom pestrá ženská ruční práce.

Str. 258. — *K poznámce p. Karáska ze Lvovic. Volné směry* 11, str. 335—336. V *Moderní revui* 19, 1907, str. 332 a n. se v článku *Pseudoestetismus* zabýval *Karásék* poslední tvorbou R. Svobodové. Prohlásil ji za ryze formalistní. Město v rú-žích je prý pravý zlatodol estétské frazeologie, Svobodová tu mimoděk napsala travestii ryze vnějšího estetismu, jemuž propadají její nové práce.

Protože Šaldova studie o Svobodové z *Čechische revue* byla stavěna do proti-kladu k jeho referátu, vrátil se *Karásék* znovu k věci tamtéž, str. 539 a n. Vysvět-luje, že sám mluvil jenom o Marných láskách, kdežto Šalda hodnotil celou činnost Svobodové. Píše-li Šalda o „kouzlu esence, vůně a tajemného smyslu věci“ v jejím díle, jistě neměl na mysli ani Marné lásky ani Irémskou zahradu. Právě v Irémské zahradě se totiž najde ono procovství, hodné kterékoli zbohatlé pekařky. *Karásék* neodvolá nic ze svých soudů: co řekl, neplatí o celém díle Svobodové, o její lepší minulosti, ale o její skleslé přítomnosti.

Na tuto druhou část *Karáskovy* kritiky navázal Šalda. Citáty zde na str. 259, jimiž charakterizuje současnou tvorbu *Karáskovu*, jsou z jeho *Románu Manfreda Macmillena*, který vycházel v *Moderní revui* 19.

Str. 260. — *Jana Nerudy spisy kritické: svazek I: Divadlo. — J. S. Machara Próza z r. 1904—05 a souborné vydání jeho feuilletonů. — Kniha debutantova: Jiřího Mahena „Plamínky“.* — *Deník Viktora Dyka čili Veliká duše mladého českého literáta. Volné směry* 11, str. 369—373 (rubrika Časové glossy a dokumenty), sign. *Quidam*. — Str. 264: *Mahenovy Plamínky* vyšly v Praze 1907 nákladem Časopisu pokrokového studentstva. — Str. 265: *Dykova* persifláž *Života* ironického se čte v jeho *Poznámkách* v *Přehledu* 3, 1907, str. 602. — Str. 266: *Milan Fučík*, do té doby autor sbírek *Utkám k slunci*, 1897 (srov. *Kritické projevy* 4, str. 13—17) a *Cantus firmus* 1899. S *Hilbertem* a *Dykem* jej Šalda spojuje proto, že první sbírka byla věnována *Hilbertovi*, a *Dyk* hájil 1907 *Fučíka*, když bylo proti němu vzne-seno důvodné podezření, že byl autorem anonymních denunciantských článků v *Rezníčkově Týdnu*.

Str. 266. — *St. K. Neumann — poctivec a gentleman. Radikální listy* 14, *první část* v č. 36 z 14. 9. 1907, str. 4—5, *druhá* v č. 40 z 12. 10., str. 5. — Polemika začala tím, že v *Moravském kraji* 12, 1907, č. 83 z 1. 8., str. 3 v rubrice *Kulturní* i nekulturní drobnosti *S. K. Neumann* glossoval akci vídeňských klerikálních organisací, které si vzaly za úkol potírat vystavování „nemravných“ obrazů. Svou poznámku zakončil: „... je nutno, aby naši umělci podnikli nějakou zdravou akci, vydat-nější než papírové protesty, akci trvalou a soutěžnou s činností klerikální v tomto směru. Očekáváme zejména od *Volných směrů*, že již v příštím čísle dají k podobné

akci popud. Je to jistě důležitější prozatím než propaganda reakcionářských myš-lenek „pravých Francouzů“, již chce v tomto listě provádět p. F. X. Šalda.“

Upozorněn citací v *Čase* odpověděl Šalda svou *Propagandou*... otištěnou zde na str. 256. Na ni navázal *Neumann* v *Mor. kraji* č. 90 z 20. 8., str. 3—4 článkem „*Volné směry*“ a *F. X. Šalda*. Vložil úvodem, že slova reakcionářství užil v nej-běžnějším smyslu; Šalda ví, nač při tom narážel a co je reakcionářství vyložené, nepochybné, protikulturní, totiž u nacionalistů a katolíků, z nichž se rekrutují „praví Francouzové“. *Neumann* uznává, že podstatou kultury je smysl pro zákon-nost, tradici a metodu. Šalda sám se však dává na pokání příliš pozdě. Neboť vychvalovaná kritická generace, k níž patřil, svou slepou lhostejností k národní kultuře, svou zuřivou láskou ke všemu importovanému, svou jednostranností a nepoctivostí zavinila dnešní podlost. Šalda se sice kaje, ale nezměnil se: stále je lživý eskamotér a stále importuje. Kdyby nebyl ve francouzských knížkách objevil novotradiční a novoklasické hnutí, nebyl by se stal apoštolem samozřej-mých idejí. *Neumannovi* je jisté, že se žádný skutečný umělec nevymlkí z kulturních souvislostí, že je spojen s tradicí. Ale na druhé straně není umělecká tvorba jenom uvědomělá a chtěná, umělec má zákon, tradici a metodu také jako vlast-nictví krve a nervů. Racionální tvorba uměleckých děl a racionální chov umělců jsou nemožné. Nové umělecké dílo poráží formulky, jež se chtějí vnucovat z díla starého. Bez inspirace se tvorba zvrhá v marné opičení nebo sterilní formalismus, jako jsou povídky *Svobodové*, *Karáskovy*, *Šaldovy* a *Martenovy*. A uzavírá: „Praví Francouzové“ učinili také z pojmů zákona, tradice a metody velmi kulatá slova, přenášejíce je na pole politické, sociální a hospodářské, postavivše je nejen proti revoluci romantické, nýbrž proti revoluci vůbec v naprostém nepochopení skutečného poměru mezi revolucí a evolucí. A tak vidíme *Maurice Barrèsa* holdo-vati po boku *Františka Coppéa* katolictví a stavěti se v čelo ligy proti špatným, rozuměj: socialistickým učitelům. (U nás v Čechách zbožňovatel nacionalisty *Barrèsa*, *Milan Fučík*, je zapleten v klerikální denunciaci.)

Že p. Šalda nemá daleko do tohoto čistě reakcionářského ovzduší... to doka-zuje jeho obdiv nad *Sombartovou* „hymnou Vídni“... pokud se jedná o Vídeň... zůstane pro nás tím, co skutečně jest, i kdyby si Šalda narobil ad hoc „nejlepší německé kulturní psychology“ ze všech Vídeňáků: pro českého člověka zůstane Vídeň macechou — v kulturním ohledu ještě větší než v jiném...

Ironií je, že podobné soudy, jako je *Sombartův*, reprodukuje Šalda ve *Volných směrech*, orgánu českých výtvarníků, jichž úsudek o vídeňském umění jistě sám již je vyvrací...

Ubohé *Volné směry*! Jejich výtvarná část zaslouží si lepší části textové a také uznání toho, co pro výtvarné umění v Čechách vykonaly. P. Šalda sleduje, zdá se, opak: dobrodružství pro *Volné směry* *nebezpečné*.“

Když Šalda uveřejnil první část své odpovědi, pokračoval *Neumann* v pole-mice článkem *Tak tedy ještě F. X. Šalda*, opět v *Moravském kraji*, č. 103 z 21. 9. str. 1—2 a č. 104 z 24. 9. str. 1—2. *Neumann* konstatuje úvodem, že se změnil s míjejícími lety: „člověk nesedí v dvaatřiceti spokojeně na tom, na čem bylo mu dobře v osmnácti“. Šalda ho stíhá polemikou jako tolik jiných. *Neumann* to čekal, ale jde mu jenom o *Volné směry*. Neboť za Šaldova vedení přinášejí věci,

jež zajímají jen malou hrstku lidí, mezi nimiž mají většinu snobové obojího pohlaví; jejich obsah je strašně jednostranný a je v něm málo živného a povzbuzujícího pro českého člověka. Provádí se tu stylová a ideová akrobatika, jejíž čeština ještě ke všemu bývá prahanebná a směšná zároveň. „Je to marné deklamovat o novém klasicismu, když se přitom tvoří a podporují všelijaké tragedie estétství, nejhorší barok upiřaný, malodušný, literatura z pokojů a salonů, kam slunce nemá přístupu, literatura koktavá, zamilovaná do malinkých snad někdy skutečných, ale nejčastěji smyšlených bolestí a chorob, literatura živořících, nikoli živých.“

V dalším přechází Neumann ke své osobní záležitosti. Šalda ve své odpovědi využil toho, že se Neumann ve své charakteristice kritické generace nespécialisoval na chyby jednotlivců. Karásek byl snad lhostejnější k národní kultuře než Šalda, ale zato byl jako kritik poctivější. Také se oba z lečého vystonali stejně jako sám Neumann. Ale „porozumění pro úroveň české kultury, českého občanství, jež by mělo převahu nad kosmopolitickou aristokratičností, toho měli a mají až dosud pramálo“. Citáty ze svého Renesančního snu se Šalda hájí nadarmo: tyto jeho parádní traktáty jsou něco jiného než jeho denní kritická činnost, v níž vynalezl své „vedlejší možnosti“. Kdo bude soudit jeho kritickou činnost, učiní tak podle práce všedního dne, jež vyzněla naprázdno, protože nebyla bez vedlejších úmyslů. Tak se třeba nestyděl jít do Lumíra a dát tak sankei koterii škrabalů.

A takový literární politik chce Neumanna ubíjet výběrem citátů z toho, co psal v osmnácti nebo devatenácti letech. Dnes se Neumann směje své staré lásce Przybyszewskému. Šalda také vyplňuje překlady Volné směry jako on kdysi Nový kult. O nebezpečném dobrodružství Volných směrů mluvil proto, že dnes je čte bezvýznamná hrstka lidí a brzo je nebude číst nikdo. Pak Neumann charakterisuje svůj poměr k Herbenovi a uzavírá: „Co jsem byl, byl jsem vždycky upřímně a bez pózy. Z dětství svého literárního anarchismu šel jsem, jak jsem jíti musel, k anarchickému socialismu, jež snažím se teď prohloubit, zčeštit a přiblížit účelně praktickému životu“. Tomu však Šalda nerozumí, o tom se nedají psát parádní essaye, v nichž se řekne ledacos, ale nikdy se nepřizná barva.

Druhou částí Šaldovy odpovědi polemika skončila, protože Neumann z redakce Moravského kraje zatím odešel.

Str. 272. — *Můj odchod z Volných směrů*. Hlídka Času 2, č. 41, str. 3—4. — Str. 274, ř. 22 zdola: V Přehledu 6, 1907—8, str. 102 šifra R. O. (= Rudolf Kepl) komentovala změnu ve vedení Volných směrů. Uvítají ji prý všichni, jimž Volné směry přirostly k srdci a kdož nesli bolestně, že se z časopisu výtvarnického stával orgán velmi úzké literární kliky a že si zde Šalda vyřizoval své osobní účty s lidmi, kteří mu byli jakkoli nepřijemní. Ke změně nedochází z vnějších popudů, ale proto, že si ji vyžádal nutně vnitřní vývoj listu.

Str. 276. — *Tedy ještě můj odchod z Volných směrů*. Čas 21, č. 321 z 20.11. 1907. — Šalda odpovídá na článek F. X. Šalda a Volné směry. Mínení nepředpojatého člověka. Tamtéž, č. 309 z 8. 11. Autor¹ vyšel z Šaldovy charakteristiky

¹) Podle Sezimy je to Herben.

programu Volných směrů a konstatuje, že už jím se musel názorově rozejít s vydavatelským družstvem. Mimo to Šalda ani svůj program nesplnil. Nepředpojatý pak probírá podrobně Volné směry za jeho redakce a vytýká mu literární polemiky.

Šalda není dobrý organisátor, protože lidi kolem sebe rozplašuje. Družstvo s ním jednalo ohleduplně vzhledem k jeho zásluhám o časopis, proto zbytečně vyvolává aféru. Volné směry se nevydávají pro pětadvacet lidí v českém národě a bude lépe, zůstanou-li u svého výtvarnictví.

Str. 276, ř. 21 zdola: Mínená anonymní stať (autor s největší pravděpodobností Fr. Žákavec) *Deset let Volných směrů* v Hlídce Času, č. 1 z 2. 1. 1907. Šaldův podíl na vývoji Volných směrů je tu hodnocen jako rozhodující a nadměru pronikavý. Je nejvš žádoucí, aby jeho práce nebyla přervána ani omezována. Mánes ostatně, jak se zdá, je si vědom neobyčejného významu jeho práce.

Doplňky a pochybné

Str. 291. — *Úvodem k devátému ročníku Volných směrů*. Pod názvem, který doplnil vydavatel, otiskujeme Šaldův program Volných směrů na r. 1905, zasláný v rukopise Janu Štencovi. Poněvadž se rukopis v jeho pozůstalosti nezachoval, přejímáme text z otisku v *Žákavcově studii Ke spolupráci F. X. Šaldy s Mánesem*, (Umění 10, 1937, str. 452—454). Program je jako jiné práce Šaldovy signován: *Redakce „Volných směrů“*.

Str. 293. — *V prvních čtyřech číslech letošní Kunst und Künstler*. Volné směry 11, str. 80—81 (rubrika Z časopisů), nepodepsáno. — Šaldovi připsal po prvé *Surček*.

Str. 294. — *Doprovodem k druhému a k třetímu číslu XI. ročníku*. Volné směry 11, str. 109—110. Nepodepsáno. Šaldovi připsal po prvé *Surček*. — Str. 295, ř. 3: *proto si ho upraveno z pův.: proto si jej*.

Str. 296. — *Trapným dojmem působí několik feuilletonů*. Volné směry 11, str. 111. Nepodepsáno. — Připisujeme zde po prvé Šaldovi nejen z důvodů stylových, ale hlavně pro ideovou souvislost s jeho dřívějšími kampaněmi (srov. zde str. 296, ř. 17).

Při kontrolní probíře dobových časopisů nalezen ještě dosud nikde neregistrovaný dopis, který Šalda zaslal redaktoru Samostatnosti dr Ant. Hajnovi (otištěn tamtéž 11, č. 17 z 27. 2. 1907 pod titulem: *Český umělecký svět v boji za královský hrad pražský*). Dopis zní:

„Vážený pane! Sledoval jsem pozorně Váš boj o hrad královský a pokládám jej za spravedlivý, rozumný a čestný.

Četl jsem argumenty, které jste snesli a argumenty ty jsou věčné, promyšlené, jasné; nic chimérického a fantastického; stojíte na takém dnešním právu a ukazu-

jete, jak a kde jest porušováno. Vedete tedy *boj o právo* ve vlastním smyslu slova a boj ten může býti dobrý a čestný; bojem takovým může růst člověk i národ do charakternosti. Neleká a nemate mne nijak zdánlivá *nedemokratičnost* boje toho (že předmětem jeho jest hrad královský, že se mluví o Koruně atd.) — jest to právě jen vedlejší a zdánlivé. *Hlavní podstatou věci* jest boj o právo a ten bude i budoucnosti vlastní a nejčistší inspirací politickou, i když ústavní podlohy boje toho budou jiné, i když půjde o instituce kterékoliv jiné státní nebo společenské formy budoucnosti.

Ale ovšem nesoudím, že tímto bojem opisuje se a má se opisovat česká politická činnost naše. Naopak: boj tento předpokládá obrodnou činnost *vnitřní*. Opravdová politická činnost jest činnost organisující — organisující po nejvyšším možném typu český národní život ve všech vztazích. Bojujeme-li o vnější spravedlnost, musíme býti nejprve sami organisováni po vyšším typu spravedlnosti — jinak nemá boj náš vnitřního důvodu a smyslu. A tu dovoluťe mně říci zcela hlasitě, že i v sférah vyšších a čistších, méně hmotných — na př. ve sféře literární, umělecké etc. — vládne u nás nízké, surové, zatemnělé násilnictví, které se dovolává ne ducha, nýbrž mechanismu (spolkářských institucí, majorit etc.) a potlačuje každý hlubší soud, spravedlivější názor, každou očistnou myšlenku, každou obrodnou inspiraci.

Nenamítejte mně, že to nenáleží k věci. *Náleží to k věci — a více, daleko více, než se na první pohled zdá.* Jakým právem chcete pak, aby nižší sféra — sféra vnějšíková, politická — byla čistší a dokonalejší?

V Praze 22. února 1907.

S výrazem úcty F. X. Šalda.

Tímto dopisem se Šalda zapojil do kampaně, kterou na českém zemském sněmu vedli poslanci strany radikálně pokrokové proti zcizování objektů pražského hradu vídeňskou dvorní kanceláří bez vědomí zemského sněmu, který byl podle zákona jedině oprávněn rozhodovat o českém korunním majetku.

Karel Dvořák